

Jerko Bezić

---

## Glazbeni svijet Bračana u predaji prve polovice 20. stoljeća

Svojim sadržajem ovaj se kratki prilog nadovezuje na rad »Tradicionalna narodna muzika otoka Brača« što ga je napisala Dunja Rihtman-Šotrić. Prema prethodnom dogovoru prikazala je, analizirala i obradila obredne pjesme, svadbene i koledarske, uspavanke i pripovjedne pjesme, pretežno epske. Od narodnih glazbenih instrumenata zahvatila je pretežno one što su ih svirači sami izradili ili kupili.

Ovdje želim upozoriti i na druge oblike koji su, također, *usmenom* predajom ušli u glazbeni svijet Bračana u prvoj polovici 20. stoljeća. Susretali smo ih i snimali magnetofonom — Dunja Rihtman-Šotrić i ja — za vrijeme našeg zajedničkog terenskog istraživačkog rada na otoku Braču početkom ljeta 1969. godine. To su bile ljubavne pjesme, pjesme u povodu odlaska iz zavičaja, novije pripovjedne, partizanske pjesme, crkveno pučko pjevanje i svirka na harmonici. Navedeni oblici folklorne glazbe na otoku Braču uglavnom su i danas (1969) sastavni dio narodnog života. Usmenom predajom, »po sluhu« usvajaju ih mlađi od starijih ili vještijih izvođača.

U tekstovima, u ulozi pjesme i svirke u životu i običajima prikupljena građa pokazuje velike razlike; u napjevima i instrumentalnim melodijama razlike su mnogo blaže. Ondje nalazimo veoma često iste tonalne odnose, pretežno durski tonski način, ili tonalne odnose koji očito smjeraju duru. Zašto su se ovi oblici toliko proširili i učvrstili da danas nisu samo sastavni nego i pretežni dio glazbenog svijeta Bračana?

\* \* \*

U rješavanju postavljenog pitanja valja uzeti u obzir činjenicu da su veća mjesta otoka Brača zapravo mali gradići, mediteranska urbana naselja s ruralnim osobinama. Pomorstvom i trgovinom bila su prilično dobro povezana s većim gradovima ne samo istočne nego i zapadne obale Jadranskog mora. Postoje zanimljivi podaci o odjecima renesanse u glazbenom životu srednje Dalmacije, i na kopnu i na otocima.<sup>1</sup> Župna crkva u Nerežišćima na otoku Braču ima orgulje koje je sredinom 18. stoljeća izradio poznati graditelj orgulja Petar Nakić (oko 1700—1770).

Ako se vratimo samo u relativno blisku prošlost, pod kraj 19. i u prve godine 20. stoljeća u većim mjestima otoka Brača nalazimo prilično živahan glazbeni život. Stranačke borbe između narodnjaka i protalijanskih autonomasa potiču razvoj pjevačkih društava, limenih, duhačkih glazbi i drugih instrumentalnih sastava.

Devedesetih godina prošlog stoljeća u Nerežišćima djeluje limena glazba koju vodi učitelj Raimondi.<sup>2</sup> Župni arhiv u Nerežišćima posjeduje fotografiju limene glazbe u tom mjestu iz godine 1906. i popis svirača.<sup>3</sup> U Sutivanu oko 1880. g. postoji duhački instrumentalni sastav »Fanfare».<sup>4</sup> U vremenu između dva rata djeluje u Sutivanu i potpuna duhačka glazba u sastavu: 3 klarineta (2 in B, 1 in Es), 2 »flikorne« (tal. flicorno, njem. Fluegelhorn), 2 »baritona« (Bassfluegelhorn i eufonijum), 2 roga, 3 trube, trombon, 2 »basa« (bas-trube), bubanj, mali bubnjić i piatti.<sup>5</sup> Prvih godina 20. stoljeća, kad je općina Nerežišća bila još u rukama autonomasa, Nerežišća je imalo i svoju Societä Filarmonica de Neresi. Društvenim orkestrom, osnovanim još 1892. godine, rukovodio je mještаниn, dr Niko Fertilio (rođ. 1868. u Nerežišćima, umro oko 1920. g. u Trstu).<sup>6</sup> U Pučišćima, gdje je Narodna čitaonica bila osnovana već 1868. godine, postojale su dvije limene glazbe.<sup>7</sup>

Ne nastavljam podacima iz drugih mjesta, želim samo komentirati mišljenje Antuna Dobronića (1878—1955) o limenim glazbama u Dalmaciji u to vrijeme jer se Dobronićevo mišljenje posredno odnosi i na otok Brač. Objavljeno je godine 1906. kad je Dobronić službovao kao učitelj

<sup>1</sup> O folklornoj glazbi tih vremena vidi u mom članku *Etnomuzikološki osvrt na napjeve iz Hektorovičeva Ribanja*, »Zvuk«, br. 104—105, Sarajevo 1970, str. 218—222.

<sup>2</sup> Jerko Bezić — Dunja C. Rihtman, *Brač 1969*, terenska bilježnica br. 1. (skraćeno Brač 1969, 1) str. 47. Podatak dao Frane Keko Defilipis, rođ. 1892. godine u Nerežišćima.

<sup>3</sup> Arhiv uredio i građu prikupio don Ivica Eterović, rođ. 1931. u Pučišćima, godine 1969., župnik u Nerežišćima. Popis sastavio Frane Defilipis.

<sup>4</sup> *Brač 1969*, 1, str. 15, kazivač Jerko Ivanović Raško, rođ. 1903. u Sutivanu.

<sup>5</sup> *Brač 1969*, 1, str. 15—18. J. Ivanović Raško, čuva fotografiju te glazbe.

<sup>6</sup> *Brač 1969*, 1, str. 46—47, 51, podaci od Frane Defilipisa.

<sup>7</sup> *Brač 1969*, 1, str. 98, podatak don Ivica Eterovića.

u Visu na istoimenom otoku.<sup>8</sup> Dobronić piše sa stajališta glazbenog umjetnika, čovjeka koji želi širiti glazbenu umjetnost. Stoga je razumljiv njegov oštar napadaj na prosječnost, jednostavnost u lošem smislu riječi i tehničke nedostatke tih limenih glazbi, zvanih »bande« (vidi opsežan citat u bilješci br. 8).

U najboljoj namjeri, s težnjom za širenjem glazbene umjetnosti, Dobronić nije shvaćao da su »... koračnice, plesići i slične gluposti ...« igrale određenu ulogu u životu ljudi toga vremena. Proći limenom glazbom kroz mjesto, nastupiti nedjeljom ili blagdanom u središtu mjesta, prirediti ples — to su u borbama za ugled i moć u općini bile vrlo velike i važne stvari. Bez obzira na umjetnički domet skladbi za limene glazbe, bubanj je davao metrički obrazac *potreban* za korak koračnice ili plesa. Velik je bio i dojam dopadljivih melodija kojima su pojedine koračnice ili plesne melodije postajale veoma omiljele i opće poznate.

Premda su takve glazbene komade pisali profesionalni glazbenici i — slažem se s Dobronićem — češće nevješti nego vješti, moram primijetiti da i folklorna glazba nije uvijek narodna umjetnost nego vrlo često samo *praksa*, dio narodnog života, naprosto životna *potreba*, a ne umjetnička nadgradnja. Uspjelija ostvarenja mogu sadržavati i umjetničke vrednote.

S tim u vezi upozoravam na zanimljiv problem. Dobronić je znao koliko se njegove težnje za višim glazbenim umjetničkim dostignućima razlikuju od glazbenog svijeta — pa prema tome i ukusa — širih slojeva tadašnjeg društva u Dalmaciji. Zato je i uzrok za zastoj u razvijanju glazbene kulture našao u »... nedostatnom glazbenom odgoju puka, ili još bolje, u pokvarenom ukusu istoga«<sup>9</sup> (tj. puka, odnosno širih slojeva dru-

<sup>8</sup> Antun Dobronić, *Glazbena paljetkovanja — Naša pjevačka i ina glazbena društva*. »Pjevački vjesnik« II/1906, Zagreb 1906, str. 86: »... Pa da samo znate s kolikim je troškom spojeno uzdržavanje ovih *banda*. Tu se preko godine troši na *tisuće fiorina* za učitelja, za glazbala, za stanarinu, za glazbena djela, a konačno, na uzvrat u ime dobiti, rečenim *bandama* samo trujemo ukus općinstva. U tim *bandama*, osobito u onima naših omanjih mjesta, sva se umjetnička visina gubi u najnižoj banalnosti. Koračnice, plesići i slične gluposti u kojima najinteresantniju i vječitu ulogu igra — bubanj.

Što se tiče tih *banda*, ja ih rado dopuštam u gradovima. A moram iskreno priznati, da tu iskustvo dokazuje povoljnije uspjehe, osobito ako su u istom gradu dva takva glazbena društva protivnih političkih tendencija. U omanjim mjestima takva ustanova, ne samo što ne postizava svoju pa i primitivnu svrhu, već ju upravo premašuje. Dokaz budi, da se te bande u rečenim mjestima s teškom mukom, kako tako uzdržavaju ponajviše tek za koju godinu — obično dok traje politička nepetost u mjestu — a onda malo po malo izdišu od glazbeno financijske sušice.

Ipak bi već jednom bilo vrijeme da se i u ovom pogledu predomislimo. Kad bi mjesto ovih *banda* kod nas ustrajali pjevačka društva, izbjegli bi suvišnu i štetnu trošku, a mnogo veću umjetničku korist bi crpali. K tomu pjevačka se društva dadu lahko bez žrtava ustrajati i u omanjim selima, te su neophodno nužna ne samo za društvo ma i za crkvu.

Napisah ovaj uvod, jer me užasno peku i tište ove toli zagušljive glazbene pare u mojoj ujoj domovini.«

<sup>9</sup> Isti, *Glazbena paljetkovanja — Gdje valja tražiti glavni povod našem glazbenom zastoju?* — »Pjevački vjesnik« II/1906, Zagreb 1906, str. 35: »... Pravi dakle povod našem glazbenom zastoju u prvom redu tražiti je u tome, što se naša glazbena društva ustrajaju i smatraju ponajviše sredstva parade i reklame; što među njihovim članovima ne vlada ona opravdana ambicija, koja bi ih neprestano poti-

štva). Dobroniću umjetniku najveće je zlo banalnost, ali francuska riječ »banale« nema samo poznato značenje »otrcano« i »prosto«, ona može značiti i »opće« i »obično«,<sup>10</sup> što su oznake koje folklornoj glazbi nisu tuđe!

Jasno je da komade limenih glazbi, skladbe profesionalnih glazbenika ne možemo ubrojiti u folklornu glazbu, posebno ne u vrijeme kad su ih takvi sastavi tek učili, kad su ti komadi tek ulazili u određene društvene sredine. S druge strane, isto je tako očito da je limena glazba svojim repertoarom, redovito u durskom tonskom načinu, prilično snažno utjecala na glazbeni ukus i na oblikovanje glazbenog svijeta stanovnika dalmatinskih gradića i gradova u prvoj polovici 20. stoljeća. Limena glazba je, uostalom, oduševljavala već i generacije oko 1900. godine.

Iz vremena nakon prvog svjetskog rata mogli bismo pratiti pojavu i djelovanje pojedinih tamburaških društava na otoku Braču, ali to ovom prilikom nećemo. Dodati ćemo samo da je u to vrijeme u Supetru postojala »škola od muzike«,<sup>11</sup> da se u Postirima na velikim plesnim priredbama među glazbenim instrumentima pojavio i — klavir.<sup>12</sup>

S područja folklorne instrumentalne glazbe s kraja 19. stoljeća spomenuti ćemo Petra Dominika Glasinovića (1838—1917), tada u Nerežišćima veoma poznatog i cijenjenog svirača u liru. »Sonadur šjor Mine Glasinović«<sup>13</sup> bio je još godine 1966. poznat starijim kazivačima i kazivačicama s kojima je dr Ivan Ivančan razgovarao u Nerežišćima i Postirima za vrijeme svog istraživačkog rada na otoku Braču. Šezdesetak godina ranije (1907) Glasinoviću je svirku, dijelom i pjevanje uz svirku, zabilježio Vladoje Bersa (1864—1927). Uz dulju pripovjednu pjesmu iz Kačićeva *Razgovora ugodnoga* Glasinović je Bersi odsvirao i nekoliko melodija za plesove s nazivima stranog porijekla, kao npr.: vilota, šotiš, kosé, bella rosa, marmon i versavje.<sup>14</sup> Melodije za navedene plesove veoma jasno završavaju u tonici. Tonička funkcija završnog tona čvrsta je i naglašena. Prvih osam taktova melodije za ples »kosé« (Bersa, nav. dj. str. 17, br. 29) isti su kao i prvih osam taktova za plesnu melodiju što ju je četrdesetak godina prije Berse zapisao Franjo S. Kuhač u Župi Dubrovačkoj —

---

cala na što ozbiljnije glazbeno usavršavanje; u jednu riječ: psihologijski povod našem glazbenom zastoju leži u tome, što je reproduktivna snaga naših raznovrsnih društava ili sasna nedostatna ili uopće slaba.

Svemu ovome pako konačni je povod u nedostatnom glazbenom odgoju puka, ili još bolje, u pokvarenom ukusu istoga.«

<sup>10</sup> Bratoljub Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, Zagreb 1966, str. 135.

<sup>11</sup> Ivan Ivančan, *Folklor otoka Brača* — 1966. Rukopisna zbirka Instituta za narodnu umjetnost (INU) br. 766, str. 10.

<sup>12</sup> Isti, navedena rkp. zbirka, str. 111 i 112: »... bio je ono pjano svira ... Kad je bila velika socijeta ... onda bi bili donili klavir u dvoranu. I jedan je tamo svira svo vrijeme klavir, sve plesove na klavir.«

<sup>13</sup> Isti, nav. rkp. zbirka, str. 28, 45, 46 i 110.

<sup>14</sup> Vladoje Bersa, *Zbirka narodnih pjevakâ (iz Dalmacije)*; uredili Dr Božidar Širola i Vladoje Dukat, Zagreb 1944, str. 125, 17—19, 359, 338, 368—369.

uz ovu opasku: »Ples ovaj zovu Župljani jošte i 'kosé' (valjda od Ecosai?)«.<sup>15</sup>

Uz takav Glasinovićev repertoar i relativno dugotrajnu autonomasčku općinsku upravu u Nerežišćima lakše ćemo shvatiti i ovaj — pomalo neobičan — podatak iz građe koju je o Glasinoviću prikupio Ivančan: »Zvoni bi u liru i pivo. Većinon talijanske pisme.«<sup>16</sup> Od starijih pjevača u Milni čuli smo i mi da se prema njihovu sjećanju u njihovu djetinjstvu »... do 50 posto pjevalo talijanski.«<sup>17</sup> Iako to nije pouzdan podatak, on ima svoje značenje u povezanosti s ostalim podacima o ovom pitanju. Ostatke pjevanja na talijanskom jeziku zatekli smo kod starijih ljudi još 1969. godine. Stariji pjevači u Pučišćima znali su »kolendrati«, pjevati koledarske pjesme i na talijanskom jeziku.<sup>18</sup>

U relativno novijoj instrumentalnoj folklornoj glazbi otoka Brača znatnu je ulogu odigrala harmonika, redovito samo dijatonska, harmonika dugmetara, »plonerica«,<sup>19</sup> ponajviše kao glazbena pratnja plesovima. Pojavila se na otoku Braču već potkraj 19. stoljeća.<sup>20</sup> U vrijeme naših istraživanja našli smo je gotovo u svakom mjestu.

Poznato je da akordska pratnja u harmonikaškoj svirci ističe funkcije tonike i dominante u durskom tonskom načinu. U repertoaru bračkih harmonikaša ima i mnogo instrumentalnih melodija koje i bez akordske pratnje pokazuju očiti dur (npr. melodija za ples »polka šaltin«, objavljena u radu dra Ivana Ivančana »Narodni plesovi otoka Brača« u ovoj knjizi na str. 360, br. 4). Potrebno je ovdje upozoriti da brački harmonikaši nisu upotrebljavali nikakvih nota. Sve su svirali po sluhu, onako kako su čuli od drugih.

U glazbenom svijetu Bračana nalazi se već više stoljeća i crkveno pjevanje, posebno one melodije koje su izvodili pjevači laici. S jedne strane, u povijesti otoka Brača gotovo stalno nailazimo na popove glagoljaše, što su većim dijelom dolazili iz susjedna kopna, iz Poljica. S druge je strane, poznato da se je u Dalmaciji — pa tako i na Braču — i u tzv. latinaškim župama, gdje je svećenik latinskim jezikom služio misu, upotrebljavao i živi hrvatski jezik za određene pjevane liturgijske tekstove.<sup>21</sup>

<sup>15</sup> Franjo Š. Kuhač, *Južno-slovenske narodne popievke*. III. knjiga. Zagreb 1880, str. 364 — pod brojem 1163, s naslovom »Hrvatski ples iz Župe u Dalmaciji«. Citirana opaska objavljena je na str. 365.

<sup>16</sup> I. Ivančan, navedena rkp. zbirka, str. 46, kazivala Katica Baković, rođ. Jurišić, 1888. godine.

<sup>17</sup> *Brač 1969*, 1, str. 41.

<sup>18</sup> *Brač 1969*, 1, str. 88. Fonoteka INU, magnetofonska vrpca br. 293, snimci br. 27 i 28.

<sup>19</sup> *Brač 1969*, 1, str. 33. Snimci br. 29—31 na magnetofonskoj vrpici br. 289 u fonoteci INU.

<sup>20</sup> Prema kazivanju već spomenutog Jerka Ivanovića Raška harmoniku je u Sutivan donio 1876. g. kazivačev pradjed, Ante Radmilović, pok. Petra, rođ. oko 1825, umro 1901. g.

<sup>21</sup> Potanje o tome vidi u radovima:

Dragutin Kniewald, *Hrvatski liturgijski jezik*. »Služba Božja«, god. IV, sv. 2, Makarska 1964.

Franjo Fancev, *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir*. Djela JAZU, knj. 31, Zagreb 1934.

Poslanice (epistole), evanđelja, pojedine stalne dijelove mise, liturgijske i paraliturgijske pjesme — na živom hrvatskom jeziku — sadržavala su različita izdanja »Pištola i evanđelja« od 17. do kraja 19. stoljeća. Poneki brački crkveni pjevači imali su i svoj vlastiti, privatni primjerak »Pištola« u svojoj kući.<sup>22</sup> O pjevanju epistole, drugih štenja (lekcija) pa i evanđelja — čuli smo u selu Mircima da postoje četiri osnovna oblika »prosto (tj. jednostavno), polusvečano, svečano i mrtvačko«,<sup>23</sup> pored posebnih napjeva za određene blagdane. Opširnije podatke i veći broj snimaka prikupili smo i u drugim mjestima, npr. u Milni, Pučišćima i Sumartinu. Napjevi za štenja su jednoglasni (izvodi ih solist), jasno dijatonski, različitih opsega.

Od liturgijskih pjesama, objavljenih u »Pištolama« spomenut ćemo Prijekore (Improperia) koji se pjevaju na veliki petak za vrijeme klanjanja križu. Poznati su pod nazivom »Puče moj«, prema svojim početnim riječima. U sveukupnom redosljedu pučkog crkvenog pjevanja u velikom tjednu pred Uskrs »Puče moj« je istaknuta točka obreda. Njegova se izvedba prati s posebnom pažnjom. Među paraliturgijskim pjesmama vjerojatno je najpoznatija božićna »U se vrime godišća«. Pored veoma proširene melodije s početnom silaznom čistom kvartom u Supetru poznaju i drukčiji napjev — u heksakordu  $\frac{1}{2}$ , 1, 1, 1,  $\frac{1}{2}$ , pretežno silazne melodijske krivulje, s kadencom u silaznoj maloj sekundi, veoma čestoj i u svjetovnoj folklornoj vokalnoj glazbi u srednjoj Dalmaciji. Snimili smo supruge Prugo, Lukricu, rođenu Tvrđić (1909) i Franu (1892).<sup>24</sup> Njihove su se melodije razlikovale poput tolikih drugih dražesnih varijanata u folklornoj glazbi koje potvrđuju da je određeni napjev mnogima dobro poznat i da ga često izvode, ili da su ga često izvodili.

Iz vrlo opsežna repertoara pučkog crkvenog pjevanja na otoku Braču — što ga izvode i solisti i veće ili manje skupine pjevača — u ovaj smo prilog uvrstili dva primjera pjevanja paraliturgijskih tekstova Muke Kristove. Prvi je fragment Gospina plača koji se u Milni donedavna običavao pjevati u procesiji na Veliki petak ujutro. Taj Gospin plač počinje simetričkim osmercima »Poslušajte, braćo mila, gorku muku Gospodina«. Objavio ga je Toma Babić u svom »Cvitu razlika mirisa duhovnoga...« (Venecija, 1726). Nakon dvaju dvostihova što su ih izvodili samo predvođeci pjevači, svi su ostali pjevali dvostih »Promislimo, braćo, danas / da je Isus umro za nas« kao pripjev. Zbog dosljedno paralelnih terci dvoglasni je napjev tog Plača u durskom tonskom načinu. Melodijska krivulja višeg i vodećeg glasa kreće se u pentakordu  $\frac{1}{2}$ , 1, 1, 1, završava silaznom malom sekundom — u tonalnim odnosima veoma srodnim onima u gore spomenutoj božićnoj pjesmi. (Vidi priloženi notni primjer br. 4.) Pjevali su Ivan Marinović (1896) i Ante Poklepović (1914), oba iz Milne. Iz tehničkih razloga primjer počinje trećim dvostihom. U Pučišćima pjevaju drugačiji tekst za taj Plač — i starijom verzijom teksta pripjeva

<sup>22</sup> Tako npr. u Milni postolar Ivan Marinović (1896) (*Brač 1969*, 1, str. 42—43).

<sup>23</sup> Postolar Lovre Vladislavić (1913) pjevao nam je napamet fragmente pojedinih štenja — uz zanimljivu primjedbu: »Bili bismo se takmičili ko će jače pivat.« (*Brač 1969*, 1, str. 23 i 25).

<sup>24</sup> Fonoteka INU, magnetofonska vrpca br. 286, snimci br. 16 i 17.

»Nut mislimo o tom danas / koj' na križu umri za nas«, dvostihom koji upućuje na zapis tih stihova u glagoljicom pisanom Pariškom kodeksu s kraja 14. stoljeća.<sup>25</sup>

Drukčiji tekst Muke s posvema drugim napjevom pjeva se u Sumartinu, na istočnom kraju otoka Brača, kad se na Veliki petak ide u susjedna Selca. U tom napjevu nalazimo i nepotpune i potpune akorde s jasno određenim funkcijama tonike i dominante u durskom tonskom načinu. Melodijska linija vodećeg glasa, najviše dionice među muškim glasovima, relativno je malog opsega (č. kvinta). Kreće se malim intervalima, sekundama — i vrlo otegnuto. Cjelokupna višeglasna izvedba, muški i ženske zajedno, vrlo je efektna i daje tom napjevu snažan pečat durskog tonskog načina (vidi notni primjer br. 5). Pjevala ga je skupina od 14 pjevača, predvodili su Josip Cvitanović (1915), Marija Cvitanović, rođ. Šerka (1921), Ante Radić (1904) i Jerko Radić (1934).

Istom osnovnom obliku višeglasja — s povremenim nastupima nepotpunih i potpunih akorda — pripadaju i »šerenade«, ljubavne pjesme što ih u pravilu izvode samo muškarci, mladići, redovito bez instrumentalne pratnje. U priloženom notnom primjeru br. 2 imamo zapis poznate dalmatinske pjesme »Ako si legla spat«, prema magnetofonskom snimku iz Milne.<sup>26</sup> Vodeći glas je najviši (prvi tenor). Prati ga drugi glas (drugi tenor) u dosljedno paralelnim tercama. Ostali glasovi ne sudjeluju stalno, pojavljuju se u sredini melodijskog luka u odsječcima melodijske krivulje. Viša dionica basirajućih glasova (bariton) ima u ovom primjeru nešto razvijeniju melodijsku krivulju.

Valja posebno istaći izvjesnu slobodu u oblikovanju ritamskih obrazaca »šerenada«, koju nalazimo samo u strogo *a cappella* izvedbama, tj. bez instrumentalne pratnje. Samo veoma decentna pratnja jednog instrumenta (gitare), potpuno podređena vokalnim dionicama, iznimno ne mora ugrožavati tu veoma karakterističnu slobodu u oblikovanju ritma. Zanimljiva je razlika između zapisa varijante te pjesme iz Dubrovnika i našeg zapisa iz Milne. Dubrovački je napjev zapisao Dinko Fio u dvodijelnoj 6/8 mjeri i u tempu *allegretto*.<sup>27</sup> Naš zapis iz Milne, u sporijem tempu polazi od iste osnove obrasca, tj. tri kratka, dugi, kratki i dugi ton, ali je prvi dugi ton toliko otegnut da stvara slobodniju mješovitu mjeru i omogućuje efektan nastup baritona s ponavljanjem početne riječi stiha. Još slobodnije ritamsko oblikovanje nalazimo u drugoj, također veoma poznatoj dalmatinskoj pjesmi, u »*Omili mi u selu divojka*«, snimljenoj u Sumartinu<sup>28</sup> (kao i u varijantama te pjesme iz drugih krajeva).

Za naš notni primjer br. 2 važna je snažna pojava subdominante u prvom melodijskom odsječku, a što se glazbene forme tiče — četverodijelnost. Na četiri glazbena odsječka (A, B, A, Bv) tri puta se ponovi prvi

<sup>25</sup> Vidi: Josip Vajs, *Starohrvatske duhovne pjesme*. »Starine«, knj. 31, Zagreb 1905.

<sup>26</sup> Pjevali su: Jerko Bonačić (1929), Stevo Gujić (1947), Luka Marinović (1938), Vlado Marinović (1948), Nikša Poklepović (1936). Fonoteka INU, magnetofonska vrpca br. 292, snimak br. 1.

<sup>27</sup> Dinko Fio, *Dalmatinske pjesme — Jednostavne obrade za mješoviti zbor — Zapisi sa otoka Hvara, Korčule, Lastova, Mljeta, Solte, Visa i Dubrovnika*. Vlastita naklada, Zagreb 1972, str. 1.

<sup>28</sup> Fonoteka INU, magnetofonska vrpca br. 294, snimak br. 15.

šesterački članak dvanaesteračkog stiha (Ako si legla spat), četvrtim glazbenim odsječkom pjeva se drugi šesterački članak stiha (bila ti laka noć).

Ta ista glazbena forma vrlo se često javlja i u pjesmama uz odlazak iz rodnog kraja ili mjesta stalnog, duljeg boravka. Napjevi tih pjesama su jednostavniji, pretežno samo dvoglasni, ponajviše u paralelnim tercama.

Donosimo popis »šerenada« i pjesama uz odlazak abecednim redom prema prvom stihu ili prvom članku prvog stiha pjesme. Popis ne sadržava baš svaku pjesmu koju smo snimili. Izabrali smo nekoliko vrlo poznatih. Prikupljene bračke varijante dodajemo u zagradama.

#### »ŠERENADE«

*Ako si legla spat  
Bore moj zeleni  
(Moj bore zeleni)  
(Oj, boru zeleni)  
Dobra večer, uzorita  
Evo san ti doša  
Nemoj, moja Mare,  
Omili mi u selu divojka  
Počet ću te, dušo, s vrh glave slaviti<sup>29</sup>  
Sinoć san ti kod majke bio  
Vijolo, vijolo, jedina u majke*

#### PJESME U POVODU ODLASKA IZ ZAVIČAJA

*Hvala, majko, na ml'jeku bilome  
Na rastanku od diljenja  
Oj, milnarska valo, vele ti si duga  
(Oj, pučiška valo, vele ti si duga)  
Vapor »Jadran« od kraja se dili  
Zbogom, Humac, malo selo  
(Zbogom, Mirca, malo selo)  
(Zbogom, Škripe, malo selo)  
Zbogom, more, zbogom, poje  
Zbogom, punta Sveti Roče  
(Zbogom, punta od Planika)  
Zbogom puti, zbogom, strade  
Zbogom, zbogom, od doma se dilim  
(Zbogom, zbogom, od kuće se dilim)*

Kao skupljači folklorne glazbe obično smo i nehotice malo razočarani kad u našem istraživačkom i prikupljačkom radu naiđemo na poznate i već toliko puta izvođene pjesme. Prije smo se u takvim slučajevima znali zadovoljiti kratkom zabilješkom da se u tom i tom kraju pjeva

<sup>29</sup> Ovu pjesmu neki pjevači počinju pjevati bilo kojim od dvostihova koji opisuju voljenu djevojku (npr.: Ti tvoji zubići, svi u jednom redu).



inače vrlo poznata ta i ta pjesma. U novije vrijeme napustili smo tu praksu i snimamo i bilježimo sve, jer znamo da će stotinjak godina poslije nas — u, vjerojatno, opet drukčijim društvenim prilikama — samo rijetke od danas toliko poznatih pjesama ostati žive, a i te, vrlo vjerojatno, u ponešto izmijenjenom obliku.

Danas (1969) su pjesme uz odlazak i »šerenade« veoma živo prisutne na otoku Braču. Uz odlazak mladića na odsluženje vojnog roka, posebno uz odlazak u ekonomsku emigraciju pjesma na rastanku daje oduška osjećajima i brigama, *potrebna* je ljudima pa se u takvim prilikama redovito svuda i pjeva. »Šerenade« su — osim svoje dosadašnje uloge podoknice — postale u novije vrijeme posebno aktualne ljeti — jer ih i turistkinje veoma vole slušati. U najnovije vrijeme izvjestan, premda dosta kompleksan poticaj pjevanju »šerenada« daje i Festival dalmatinskih klapa u Omišu.

Među ljubavnim pjesmama sa otoka Brača, kao i ostale Dalmacije, još su poznatije pjesme s napjevima u čvrstim ritamskim obrascima, često uz instrumentalnu pratnju. Nekima od njih moguće je doznati i autora jer su mnoge novijeg porijekla. U ritamskim obrascima često, nipošto uvijek, nalazimo trodijelnost, češće u potpodjeli (u 6/8 mjeri) nego u podjeli mjere (u 3/4 mjeri). Napjevi su svi u duru. Kreću se najčešće u paralelnim tercama.

Prilažemo nekoliko početnih stihova pjesama (ne njihove naslove), opet samo kao uvid, ne kao iscrpan popis građe koji ovom prilikom ne možemo dati.

*Bisere južnoga mora  
Da mi je znati<sup>30</sup>  
Il na moru, il na kraju  
Marjetina, saketina<sup>31</sup>  
Poći ću na more  
U đardinu kad si ruže brala*

U prikupljenoj građi s otoka Brača ima i pjesama koje su pokazivači tendencije za ujednačavanjem folklorne glazbe — jer ih nalazimo u isto vrijeme u veoma različitim folklornim područjima. Proučavanja tih pjesama pokazala su, ipak, stanovite razlike — kako u napjevima, tako i u tekstovima, negdje jedva vidljive, negdje prilično velike. Napjevi tih pjesama su zbog višeglasne, dvoglasne izvedbe najčešće u durskom tonskom načinu. Poneke od tih pjesama nalazimo i u relativno starijim zapisima, napjev i tekst pjesme »L'jepo ti je rano uraniti« već sredinom 19. stoljeća.<sup>32</sup> Kao upravo navedena, tako i mnoge druge pjesme te vrste (ali ne sve!) upozoravaju na porijeklo sa slavonsko-srijemskog područja.

<sup>30</sup> Bersina već navedena zbirka ima za tu pjesmu dvije melodije, potpuno drukčije od današnje (koja počinje: b, c', es', d', b).

<sup>31</sup> Današnja melodija gotovo je posve ista kao i zapisani napjev u navedenoj Bersinoj zbirci pod brojem 437.

<sup>32</sup> Janko Barle, *Stanko Vraz, sabirač narodnih napjeva*. »Sveta Cecilija«, XII/1918, Zagreb 1918, str. 20.

U tekstovima su redovito štokavske i, uglavnom, bez vidljivijih osobina lokalnog dijalekta. To su na primjer:

*Čija je ono zv'jezda što tako divno sja  
Kaži meni, stara majko, gdje je tvoja l'jepa kći*

*L'jepo ti je rano uraniti  
Sjela Mare na kamen studeni*  
(vidi notni primjer br. 3)<sup>33</sup>

*Ustati ću rano ja  
(Uranit ću rano ja)*

Prve četiri pjesme nedavno sam objavio uz građu iz okolice Donje Stubice,<sup>34</sup> u Hrvatskom zagorju, vrlo udaljenom od otoka srednje Dalmacije. U prvom desetljeću našeg stoljeća u Sinju i Vrlici (ne u selima!) zapisao je Vladoje Bersa treću od navedenih pjesama.<sup>35</sup>

Posebno prepletanje melodija različita porijekla nalazimo u napjevima za partizanske pjesme. Na naše pitanje o pjesmama iz vremena narodnooslobodilačke borbe najprije smo doznali za pjesmu »Partizani mi smo brački, / škrapci, trnju, navikli, navikli«, izvedenu na melodiju poznate partizanske koračnice »Po šumama i gorama«.<sup>36</sup> Takav podatak bio je, vjerojatno, vezan i uz uspomene na različite kulturne priredbe ili nastupe u NOB-u.

Partizanske pjesme kao dio novije folklorne glazbe otoka Brača našli smo u dva oblika. Prvo su pjesme, nastale na širem splitskom području. Snimci iz Murvice kraj Bole pokazuju da su pjevači drugu ili čak posljednju kiticu pjesme izveli kao prvu kiticu. To su, na primjer, pjesme »Oj, Mosore, Mosore, skoro ćemo na more« (na napjev pjesme »Pšenice su klasale«) i »Oj, Jadransko plavo more / ogledalo Crne Gore«. Za napjev druge pjesme Nikola je Hercigonja upozorio na sličnost s napjevom poznate dalmatinske varoške »I na moru, i na kraju«<sup>37</sup> (varijantu ove pjesme, »Il na moru . . .« naveli smo u ovom prilogu među pjesmama čvrstih ritamskih obrazaca).

Za svrhe našeg istraživanja bila je najzanimljivija partizanska pjesma »Drug nam Tito iz Bosne šalje telegrame« (vidi notni primjer br. 1,

<sup>33</sup> Fonoteka INU, magnetofonska vrpca br. 287, snimak br. 17. Pjevale su: Luiza Kirigin, rođ. Vladislavić (1914), Kore Sinovičić, rođ. Vladislavić (1920), Zorka Stipinović, rođ. Vladislavić (1922), sve tri iz sela Miraca.

<sup>34</sup> Jerko Bezić, *Raznolik glazbeni svijet šire okolice Donje Stubice. Narodna umjetnost*, knj. 10, Zagreb 1973, str. 321—322, 324—326, notni primjeri br. 25 (str. 345—346), br. 34 (str. 350—351), br. 36 i 37 (str. 352).

<sup>35</sup> V. Bersa, *nav. djelo*, str. 73, napjevi br. 188 i 189.

<sup>36</sup> Fonoteka INU, magnetofonska vrpca br. 296, snimak br. 46 iz Selaca, vrpca br. 297, snimak br. 33 iz Murvice kraj Bole.

<sup>37</sup> *Zbornik partizanskih narodnih napeva*. Urednici Nikola Hercigonja i Đorđe Karaklajić, Beograd 1962, str. 30 i str. 110 — gdje početak druge pjesme glasi *Dalmacija, biser grana*.

Međutim, kako na Braču, tako su i u Zadru 1961. g. pjevači započeli ovu pjesmu stihom *Oj, Jadransko plavo more* (vidi: Jerko Bezić, *More i pomorstvo u našoj narodnoj tradiciji. Pomorski zbornik*, Zagreb 1962, str. 627—628).

pjevao Andro Pavišić (1914) iz Murvice kraj Bola, fonoteka INU magnetofonska vrpca br. 297, snimak br. 35), kao primjer drugog oblika, tj. prilagođivanja unesenog napjeva novoj glazbeno-folklornoj sredini. U spomenutom *Zborniku partizanskih napjeva* (na str. 50) nalazimo tu pjesmu, zapisanu u selu Glogovcu kraj Šapca. Varijante iste melodije možemo naći i u napjevima pjesama »Kad Šlavonci krenuše sa Papuka gore« (str. 94) i »Kad su Sremci krenuli iz te Fruške gore« (str. 101). U sedmom taktu ove melodije nijedna od varijanata ne zahvaća silazeći 7. stupanj, toliko karakterističan za napjeve srednjodalmatinskih otoka. Taj jasni biljeg lokalne folklorne glazbe nalazimo u sedmom taktu našeg notnog primjera br. 1. Uneseni je napjev čestim izvedbama domaćih ljudi primio i oznaku folklorne glazbe sredine u kojoj se izvodio.

\* \* \*

Kratak, mjestimice gotovo samo letimičan uvid u izložene oblike folklorne glazbe otoka Brača, koji su pretežno u durskom tonskom načinu, vjerujemo da je uspio odgovoriti na pitanje, postavljeno na početku ovog priloga.

Možda je ovdje potrebno još jednom istaći da glazbenom svijetu Bračana isto tako pripadaju i svi stariji oblici koje je prikazala i obradila Dunja Rihtman-Šotrić. Dalje i dublje proučavanje sveukupne prikupljene građe kao i ispitivanje odnosa izvodača folklorne glazbe naprama ostalim, ne folklornim oblicima glazbe koju su Bračani i slušali i izvodili u prvoj polovici našeg stoljeća (a u priličnoj mjeri to čine još i danas) — to je velik i upravo privlačan zadatak. Želimo i vjerujemo da će stručnjaci uspjeti naći dovoljno vremena i za njegovo rješenje.

## NOTNI PRIMJERI

$\text{♩} = 109$  Murvica kraj Bole, VI / 1969

1    
*Drug nam Ti-to iz Bo-sne ša-lje te-le-gra-me;*

   
*„Par-ti-za-ni, he-ro-ji svo-ju ze-mlju bra-ne.“* I OZT

2  $\text{♩} = 64$  *a tempo* Milna, VI / 1969

Vodeći glas    
*A-ko si le-gla spat, a-ko si le-gla spat*

Prateći glas    
*A-ko si le-gla spat, a-ko si le-gla spat*

Ostali prateći glasovi    
*le-gla spat, le-gla spat*

V.g.    
*a-ko si le-gla spat, bi-la ti la-ka noć* OZT

P.g.    
*a-ko si le-gla spat, bi-la ti la-ka noć*

Ostali P.g.    
*le-gla spat, la-ka noć*

♩ = 60-66 Mirca, VI/1969

3

Sje-la Ma-re, na ka-men stu-de-ni.

svo-ju taj-nu o-tkri-la je me-ni

O Z T

1. skupina

POŠLUŠAJTE, BRAĆO MILA

Milna, VI/1969

♩ = 93

4

Rad na-še-ga va-zda mi-ra  
Vi po-šte-ni re-dov-ni-ci,

on na kri-žu sad u-mi-ra.  
I su-so-vi na-sljed-ni-ci,

2. (veća) skupina

Pro-mi-sli-mo, bra-ćo, da-nas  
da je I-sus u-mro za nas.

\* (1) O Z T

\* Kod ponavljanja posljednja se polovinka produžuje - kao u 1. skupini.

5

 $d=51$  ( $d=34, \text{♩}=102$ )

Sumartin, VI / 1969

žene (y)

Mu — ka gor — ka Go — spo — di — na

muškarci

Mu — ka gor — ka Go — spo — di — na

muškarci

ž.

OZT

m.

m.

I — su — kr — sta bo — žjeg Si — na

## ISPRAVCI I OBJAŠNENJA UZ NOTNE PRIMJERE

Notni primjer br. 2, notni sistem »Ostali prateći glasovi« — u 3. taktu umjesto polovinke as' mora biti polovinka f'.

Notni primjer br. 3, prvi notni sistem — nedostaju odgovarajuće pauze u dionici gornjeg pratećeg glasa.

Notni primjer br. 5 — sitne note označuju nejasne glasove pojedinih pjevača što se teško raspoznaju s magnetofonskog snimka.